

ELISABETTA BRIGHI

Mimetična politika samotarskega terorizma¹

“Ko strupeni plini ne bodo več zadostovali, bo človek, vsem drugim ljudem enak, izumil eksplozivno snov brez primere, in v primeri z njo bodo danes znane eksplozivne snovi obveljale kot nedolžne igračke. In drugi človek, ki bo prav tako vsem drugim enak, toda nekoliko huje bolan od drugih, bo ukradel to eksplozivno snov, se spustil v središče zemlje in jo položil tja, kjer utegne imeti najhujši učinek. Nastala bo neznanska eksplozija, ki je ne bo slišal nihče, in zemlja se bo vrnila v megleno stanje ter tavalala po nebesih brez zajedavcev in brez bolezni.” (Italo Svevo, *Zeno Cosini* (1961, 374.))

V zadnjih treh letih² so številni odmevni napadi v tako različnih državah, kot so Francija, Velika Britanija, Norveška in ZDA, strokovnjake na področju mednarodne varnosti, vlade in splošno javnost opozorili, da postajajo dejanja političnega nasilja, ki jih izvajajo posamezni storilci, vse pogostejša in vse bolj resna. “Pazite se samotarskega terorista” /*lone-wolf terrorist*/ se je glasila naslovnica popularne ameriške revije le nekaj tednov po napadu na bostonskem maratonu 15. aprila 2013, v katerem so umrli trije ljudje, več kot 250 je bilo ranjenih in je bilo povzročene za približno 300 milijonov ameriških dolarjev ocenjene gospodarske škode (NBC News 2013). Tako veliko izgubo življenj in premoženja sta povzročila le dva posameznika, Tamerlan in Džohar Carna-jev, oborožena z rudimentarnimi, doma

izdelanimi eksplozivnimi napravami in daljinskim upravljalnikom za otroški avtomobilček, kar jasno dokazuje, da lahko danes vse manjše število ljudi povzroči več strahu, škode in smrti, kot je bilo to mogoče kadarkoli v preteklosti.

Strokovna razprava se je osredotočila na fenomen privatizacije nasilja, ki se ga navadno povezuje z vzponom nedržavnih akterjev (Keohane 2002), z množenjem zasebnih vojaških družb, ki se ukvarjajo z zagotavljanjem varnosti (Avant 2005), ter s konceptualnega vidika s pomembnim premikom vprašanja varnosti iz javne v zasebno dobro (Krahman 2008). Vendar k vprašanju privatizacije varnosti vse bolj spadajo tudi nepovezani posamezniki, ki prestopijo črto nasilja, kar spreminja terorizem vse bolj v človeško in osebno zadevo (Atran 2010).

Razpršitev avtoritete, erozija suverenosti in fragmentacija moči, ki so zaznamovale globalni scenarij po koncu hladne vojne, so se združile z revolucijo informacijskih in komunikacijskih tehnologij, kar je olajšalo konvergenco dveh teženj: na eni strani ne le privatizacije, ampak tudi naraščajoče individualizacije nasilja; na drugi strani pa, kot želim prikazati v tem članku, globalizacije resentimenta /*resentment*/.³

Oslabitev Al-Kajde z odstranitvijo njenih ključnih voditeljev (Johnston 2012) deset let po napadih 11. septembra bi lahko nakazovala začetek konca četrtega, verskega vala terorizma (Rapoport 2002) - in nastop petega vala (Simon 2011), v katerem bodo 'solo teroristi', 'osamljeni akterji' in 'samo-radikalizirani' posamezniki postali "največja skrb družbe", kot je precej preroško napovedal predsednik ZDA Barack Obama v intervjuju aprila 2011, le nekaj tednov po uboju Osame bin Ladna (Associated Press 2011). Če je temu res tako, predstavlja tak razvoj presenetljivo sklenitev kroga terorizma moderne dobe. Njegove izvore pogosto iščemo v anarhističnem gibanju 19. in zgodnjega 20. stoletja, ki je revolucionarna spoznanja državnega terorja iz 18. stoletja prevedel v individualno 'propagando dejanj' (Chaliand in Blin 2007; Laqueur 2004; Zarakol 2011). Vodilni intelektualni predstavnik anarhizma, Mihail Bakunin, je privrženec pozival, naj uporabijo tehnološke pridobitve poznega 19. stoletja - kot je bil dinamit, ki ga je Alfred Nobel izumil leta 1867 - in s svojim posamičnim delovanjem prikažejo dramatični potencial nasilja kot taktičnega in didaktičnega sredstva (Joll 1970; gl. tudi Carr 1961). Terorja niso utelesile velike, hierarhične organizacije ali tesno spletena horizontalna omrežja (dober primer slednjih sicer predstavlja Narodna volja), ampak predvsem to, kar bi danes imenovali 'upor brez voditelja', posamezniki, ki so pogosto delovali na svojo lastno pobudo, sami organizirali svoje napade in razglašali, da "niso morilci, ampak teroristi" (izjava Vere Zasulič, ki jo navaja Rapoport 2002).

Zapiske iz podtalja je Fjodor Dostojevski napisal v času preteče družbene in politične krize, na prehodu med zatonom carske Rusije in vzponom anarhizma ter kasneje socialistične revolucije. Roman, ki predstavlja resnično prelomno literarno delo, četudi so ga v njegovi domovini močno prezirali - slavna je Leninova oznaka Dostojevskega kot "odvratnega" pisatelja (Pevear 1993, ix) - sestavlja notranji monolog neimenovanega antijunaka: zavrženega, izločenega, podlega človeka, v katerem vre bes, ki ga greni resentment in stoji na robu radikalizacije. Friedrich Nietzsche je v tem romanu videl po vsej verjetnosti najboljšo raziskavo brezna nihilizma in je zapisal, da lahko v njegovem monologu sliši "glas krvi" (citirano v Hibbs 2002, 156; prim. Nietzsche 1977, 468; o vplivu Dostojevskega na Nietzscheja glej Miller 1973; Šestov 1969).

Romani Dostojevskega imajo osrednjo vlogo tudi v delih bistveno drugačnega sodobnega misleca, francosko-ameriškega antropologa in literarnega kritika Renéja Girarda. Girard (1965, 1977, 2012a; Palaver 2013a) do ključnih elementov svoje mimetične teorije želje ni prišel z abstraktno filozofijo, ampak jih je našel znotraj zgodb in značajev, ki napolnjujejo romane, kot so *Bratje Karamazovi*, *Zločin in kazen*, *Večni mož* in predvsem *Zapiski iz podtalja*.⁴ Z besedami Andrewa McKenna (1998) se je Girard "veliko svojih kasnejših trditev o človeški želji in grešnemu kozlu [...] naučil od Dostojevskega."

Je lahko Dostojevski relevanten za preučevanje terorizma v dobi globalizacije? Lahko človek iz podtalja razkrije pomembne mehanizme in resnice o samotarskih storilcih? In končno, bi morala literarna dela imeti vlogo in status na področju političnih 'znanoosti' in pri preučevanju nasilja? V pričujočem članku bom na vsa tri vprašanja odgovorila pritrdilno. S tem namenom se v prvem delu ukvarjam z romanom Dostojevskega in zarisujem portret neimenovanega samotnega volka iz Sankt Peterburga. Nato se obračam na Girardovo preučevanje Dostojevskega,

da bi teme iz romana umestila v Girardov palimpsest mimetične teorije. V tretjem delu zagovarjam, da je mimetična teorija posebej uporabna za razlago terorizma, kljub svoji nenavadni zapostavljenosti na področju terorističnih študij, predvsem ko želimo najti in razložiti vzroke za porast samotarskega terorizma. Da bi vsebinsko podkrepila svoje trditve v zadnjem delu članka, uporabljam gradivo o nedavnih napadih samotarskih teroristov na Norveškem, v ZDA in v Združenem kraljestvu.

KRIK TERORJA⁵

Iz razpoke v tleh stanovanja v Sankt Peterburgu se dviguje glas človeka iz podtalja. *Zapiski* so njegove neurejene izpovedi ali tok zavesti *ante litteram* - stran za stranjo "navidez praznega govoričenja", ki teče brez časovnega sosledja in se na koncu konča "s katastrofo" (Dostojevski, navedek iz Bahtin 1984, 41). Človek iz podtalja je brez imena, ker uteleša množico ljudi. Predstavlja literarni portret oseb iz resničnega sveta, kot je bil npr. Sergej Nečajev, morebiti najbolj znani ruski terorist in nihilist iz 60. let 19. stoletja, avtor anarhističnega priročnika *Katekizem revolucionarja* (Laqueur 2004). Je predhodnik in predstavnik številnih drugih oseb v delih Dostojevskega, ki so različice iste "podtalne psihologije" (McKenna 1998): Rodiona Raskolnikova iz *Zločina in kazni*, Petra Verhovenskega iz *Besov* in Ivana Karamazova iz *Bratov Karamazovih*. Navsezadnje in navkljub negativni oznaki na začetku romana predstavlja človek iz podtalja tudi Dostojevskega samega, ki je kot bivši član revolucionarnega kroga Petraševskega in 'kvaziterorist' v poznih 40. letih 19. stoletja svojo bližino podtalju plačal s smrtno kaznijo, ki je bila kasneje znižana na štiri leta zaporu v Sibiriji.

Zapiski ne opisujejo enega samega posameznika in tega tudi ne morejo. Kot pojasnjuje opomba na začetku romana, takšni ljudje, kot je človek iz podtalja, "ne samo morejo, temveč celo *morajo* živeti v naši družbi, če

upoštevamo okoliščine, v katerih je sploh nastala" (Dostojevski 1995, 8; poudarek avtorjev).⁶ Namen *Zapiskov* zato še zdaleč ni le orisati psihološki profil neke patologije, ampak so bili zamišljeni kot izrazito družbeni roman, kot prispevek k ruskemu intelektualnemu in družbenemu diskurzu 19. stoletja. Dostojevski nas svari, da je obraz človeka iz podtalja bolj domač, kot si upamo priznati (prim. McKenna 2002, 5): "Posebej o sebi pa povem, da sem v življenju prišel do kraja s tistim, s čimer si vi niste upali priti niti do polovice, pri tem pa ste svojo strahopetnost imeli še za razumnost, se tolažili s tem in goljufali sami sebe. Tako da sem torej še zmeraj 'bolj živ' kakor vi. Le malo bolje pogledjte!" (Dostojevski, 1995, 118.)

Čeprav je antijunak *Zapiskov* brez imena, so tarče njegove jeze znane. Delo Dostojevskega je bilo v prvi vrsti sarkastična zavrnitev romana Nikolaja Černiševskega iz leta 1863 z naslovom *Kaj narediti?* (Frank 1967), ki je izšel le eno leto pred *Zapiski* in je dal glas junaku generacije ruskih utilitarističnih radikalcev in utopistov: Rahmetov je "zdravi, racionalni egoist, genialni človek akcije" (Frank 2000, 1). Navdihnil je tudi Lenina, da je postal revolucionar in da je leta 1902 napisal svoj politični pamflet z istim naslovom. Življenje-pisec Dostojevskega Joseph Frank je zapisal, da je roman Černiševskega bolj kot *Das Kapital* zagotovil 'emotivno dinamiko', ki je omogočila rusko revolucijo (Frank 1967, 68). V svojem samogovoru človek iz podtalja svoj bes usmerja proti temu, kar vidi kot toteme družbe - proti modernosti, materializmu in pozahodnjenju.

"Če je bila kadarkoli napisana kritika čistega uma, jo moramo poiskati pri Dostojevskem," je o *Zapiskih* napisal Lev Šestov (1975, 78). Človeku iz podtalja je vrhunsko spoznanje znanstvene misli kot zapor in mu vzbuja grozo: "Poglejte, gospoda moja: zdrava pamet, gospoda, je lepa reč, o tem ni dvoma, vendar je samo zdrava pamet in zadovoljuje samo umske človeške zmožnosti, hotenje pa je uveljavljanje vsega življenja, se pravi vsega človeškega življenja, z zdravo pametjo in z

vsem praskanjem za ušesi vred. In čeprav se nam življenje v tem dostikrat dozdeva prazen nič, je vendar še zmeraj življenje, ne pa samo računanje kvadratnega korena" (33.)

Življenje po utilitaristični paradigmi za človeka iz podtalja ni življenje, ampak 'gola logistika'. Ljudje pa niso "tipke na klavirju, ki nanje sicer svojeručno igrajo sami zakoni narave" (36); o tem priča predvsem obstoj vseh prečloveških želja, ki se ne ujemajo z egoizmom, z racionalnostjo in včasih celo s preživetjem.

Poskusi, da bi logiko razsvetljenega egoizma vpeljali v družbo, se nujno končajo v gradnji kolosálnih in grozljivih struktur. Za simbol zmagovalnega modernega, industrijskega kapitalizma in njegovih pogubnih posledic izbere človek iz podtalja Kristalno palačo, ki so jo zgradili v Londonu za Svetovno razstavo leta 1851 in jo je Dostojevski obiskal med svojim potovanjem po Evropi leta 1862. Kristalna palača kot utelešenje teženj utilitarne tehnologije, kot moderni variete racionalne utopije, je za človeka iz podtalja le slepilo in 'bahaštvo'. Muke in trpljenje ljudi v podtalju razkrivajo njeno družbeno nasilje in moralno praznino. Celo kurnik je lahko neskončno prijetnejši od nje za tistega, ki bi ji rad na skrivaj kazal osle ali figo v žepu (41). Človek iz podtalja piše svoje *Zapiske* iz "zanikrne in revne" (10) podzemne sobe, iz kletnega stanovanja na obrobju Sankt Peterburga - 'idealnega mesta', ki ga je iz nič ustvaril Peter Veliki v skladu z zahodnimi urbanističnimi kanoni - kar daje kontrastu še večjo ostrino.

Kdo je sploh človek iz podtalja? Začetne vrstice romana nas razorožujoče seznanijo z njim: "Jaz sem bolan človek ... Hudoben človek." (Dostojevski 1995, 7.) Kot eden izmed tisočih javnih uslužbencev, ki naseljujejo Sankt Peterburg in nenehno tekmujejo s sodelavci v pisarnah za vse manjše nagrade, je človek iz podtalja nezadovoljen, ponižan in odtujen posameznik, ki je štirideset let poslušal kramljanje mesta nad svojo glavo in se ne more več zadrževati: "... prepričan sem, da je nas enega iz podtalja treba držati na

vajetih. Sicer ti lahko celih štirideset let molče prečepi v podtalju, ampak, kakor hitro pride na svetlobo, ti začne bruhati in ti govori in govori in govori ..." (42.)

Človek iz podtalja svoje dneve preživi v histeričnih, mrzličnih menjavah vzhičenosti in obupa, ob načrtih in zarotah za maščevanje vsem tistim, ki so ga užalili s svojo brebrižnostjo. Ne brez sprevrženega napuha ali občutka ponosa žrtve se čuti predvsem izključenega, ingoriranega in potlačenega: "... nihče ni tak kakor jaz in sam nisem nikomur podoben. Jaz sem torej sam, drugi so pa vsi" (54). V drugem delu romana s tragikomičnim prizvokom pripoveduje o svojih drznih podvigih proti ljudem, v katerih je videl svoje zatiralce, od neuspešnih dvobojev do propadlih načrtov za napad. Ker ne more poravnati računov s svojimi tekmeci, se njegov bes in prezir končno usmeri na nadomestno tarčo. Prostitutka Liza še zdaleč ne predstavlja moči ali grožnje; z enako pravico kot človeka iz podtalja jo lahko označimo kot žrtev. Vendar pa namesto solidarnosti ali prijaznosti do sotrpce in zatirane osebe pritegne nase le njegov bes. Na zadnjih straneh romana Liza postane "vsega kriva" (135) in zato tudi plača ceno. Prizori in odnosi, ki jih opisuje drugi del romana, so logični uvod prvega dela in dokončno razjasnjujejo začetek romana. Razgaljajo nam 'prve vzroke' in dinamike, ki določajo podtalje, njegove protagoniste in njihove muke.

ČLOVEŠKA ŽELJA IN DRUŽBENO NASILJE V PODTALJU: MIMETIČNI PRISTOP

Čeprav so *Zapiski* ob objavi naleteli na omalovažujoč sprejem in čeprav v Rusiji tudi kasneje niso dosegli velike priljubljenosti, so zasedli ključno mesto v delu Dostojevskega in v zahodni književnosti nasploh. Roman predstavlja pravo prelomnico med avtorjevimi zgodnjimi, konvencionalno romantičnimi deli in njegovimi kasnejšimi mojstrovinami, kot so *Zločin in kazen*, *Besi* in *Bratje Karamazovi*, saj napoveduje praktično



vse najpomembnejše teme, ki se pojavljajo v njih. Po splošnem mnenju so *Zapiski* imeli ključen vpliv tudi na eksistencialistično literaturo, predvsem preko Sørensa Kierkegaarda, Friedricha Nietzscheja in Maxa Schelerja, s tem da so do izraza pripeljali *mal du siècle* /'bolezen stoletja', ki je kasneje postala znana kot *ressentiment* - frustrirana želja, ki zahteva maščevanje, 'zobobol', ki po besedah človeka iz podtalja moti njegov spanec, obremenjuje srce in protagonista pripravi do obupanega vzklika: "Tako je, ne spite, tudi vi vsak trenutek čutite, da me bolijo zobje" (20.)

Iz drugačnih, a ne povsem nepovezanih razlogov je roman Dostojevskega imel zelo globok vpliv na razvoj palimpsesta mimetične teorije, ki ga je René Girard začel sestavljati v svojem prvem večjem delu *Mensonge romantique et vérité romanesque* (1961). V njem analizira izbrane poglavitne romanopisce, kamor poleg Cervantesa, Stendhala, Flauberta in Prousta uvršča tudi Dostojevskega. V kasnejšem spisu iz leta 1963 z naslovom *Dostoïevski, du double à l'unité* je Girard obrnil svojo pozornost izključno na Dostojevskega, da bi v globino raziskal mehanizme, ki tvorijo podlago njegovih velikih del, in jih uporabil kot gradnike mimetične teorije. Njegov zaključek je značilno drzen: po Girardu je "Dostojevski največji sodobni razkrivalec te [mimetične] želje" (Girard 1976, 179). Girardovo raziskovalno delo nam tako ponuja obširno snov za aplikacijo mimetične teorije na spise Dostojevskega, začeni z *Zapiski* - še več, v njih in njim podobnih delih se je mimetična teorija sploh spočela.

Blodnje človeka iz podtalja o naravi želje so prvi dokaz na tej poti. Na predzadnji strani *Zapiskov* protagonist piše: "... vsi se strinjamo sami pri sebi, da je bolje živeti po knjigi. In kaj se včasih sploh otepamo, kaj bi radi olajšali, česa si želimo? Sami ne vemo [...] Saj še tega ne vemo, kje sploh živi zdaj tisto živo in kaj je in kako se mu reče. Pustite nas same, brez knjig, pa se pri priči zmedemo, se izgubimo - ne bomo več vedeli, kam naj se premaknemo, po čem naj se ravnamo: kaj naj ljubimo in kaj

sovražimo, kaj spoštujemo in kaj zaničujemo?" (Dostojevski 1995, 145-146-)⁷

Dostojevski se na tem mestu norčuje iz hromečega učinka literature na generacijo romantičnih radikalcev, ki ji pripada človek iz podtalja. Toda njegova globlja težnja sovпада z Girardovim uvidom, da je narava želje po svojem bistvu prosto lebdeča in nenavezana (Girard 2012b, 76). Če pogledamo onkraj romantične iluzije spontanega in 'avtentičnega' jaza, je želja človeka iz podtalja, če uporabimo Girardovo izrazje, vedno želja *Drugega* (Oughourlian 2007), želja, ki ne izhaja iz notranjosti, ampak jo pridobimo ali opustimo s posnemanjem, z *mimesis*.

Človek iz podtalja svojo idejo o zaželenem ali primernem tako prevzema bodisi iz knjig, bodisi od cele vrste 'Drugih,' ki imajo vpliv nanj - vrstnikov, sodelavcev, častnikov, bivših sošolcev - in jih skuša posnemati v upanju, da bo z njimi delil njihov dozdevni družbeni uspeh. Z Girardovimi besedami je človek iz podtalja obseden s svojimi zgledi. Pomen zgledov postane zares ogromen in dejansko dobi razsežnost 'pošastnega' (Girard 2012b, 76), ko postane jasno, da se vsak njegov poskus povzpeta na njihovo predstavljeno statusno raven, konča z neuspehom, ko človek iz podtalja obsedi zasmehovan in zapuščen v kotu sobe v Hôtel de Paris, "pomendran in uničen" (Dostojevski 1995, 87).

Ta preprosti vzorec, ki ga poganja mimetična tekmovalnost, po Girardu predstavlja genezo zasvojenosti z oviro, resentimenta in posledičnega zatekanja k nasilju z iskanjem grešnega kozla. *Zapiski* ponujajo živ opis vseh treh stopenj, ki so ključne za eskalacijo človeške želje v družbeno nasilje.

Girard (2012b, 88) zapiše, da je protagonist *Zapiskov* v polnosti "emancipiran in moderen človek", ki se je otresel vnaprejšnjih prepričanj, ki bi jih črpal iz religije ali družbenega statusa. Ob tem pa je nemočno, na milost in nemilost prepuščen številnim zgledom, ki jih poskuša posnemati v želji, da bi se 'vklopil'. Ker je vsak njegov poskus neuspešen in zgrešen, hitro pade v obsedenost, a ne s

končnim ciljem njegovih posameznih poskusov ("ljubezen sem] končeval z moralnim podjarmljenjem, tako da si pozneje še misliti nisem mogel, kaj naj počnem s podrejenim predmetom." Dostojevski 1995, 141-142), ampak z zgledi, ki so postali ovire ali, kot jih opisuje roman, 'zidovi'.

Vsakokrat ko trči v zgled-oviro, se povečata njegova žeja po moči (Dostojevski 1995, 118) in njegova metafizična želja biti kot zgled ali zeliti se z njim. Njegova poražena čustva /*sentiment*/ se odbijejo nazaj kot zamera /*re-sentment*/. Girard opaza, da gre tu za mazohizem (ali natančneje pseudo-mazohizem; Cowdell 2013; Palaver 2013a, 2013b): "Mazohistom ne uspe pridobiti samospoštovanja, razen z briljantno zmago nad tistimi, ki so jih užalili" (Girard 2012b, 14), kar pa se nikoli ne zgodi zaradi razlike v moči in družbenem položaju. Junak iz podtalja se torej "usmiljenja vredno in tragično zaletava v vsako oviro na svoji poti - kot večča, ki jo privlačijo plameni, ki jo uničijo" (Dupuy 2008, 40).

Na ta način podtalje postane skladišče frustrirane mimetične želje ali resentimenta. Tu ostaja zaprt, vse dokler ne izbruhne proti žrtvi, ki jo v romanu predstavlja prostitutka Liza. Je klasični primer grešnega kozla, izbrana z dna družbene piramide, tudi sama izločenka, ki po Girardu s svojim bledim obrazom in trpečim izrazom kaže drugo stran 'zakona podtalja', ki velja za zasvojenost z oviro. "Ljudi iz podtalja neustavljivo privlačijo tisti, ki jih zavračajo, in sami neustavljivo zavračajo tiste, ki jih privlačijo, ali celo tiste, ki so samo prijazni z njimi" (Girard 2012a, 81). Ker je prepričan v šibkost tega "Drugega" in ker stremi po "božanskosti, s katero je v svoji stiski oblekel [...] svoje nepomembne preganjalce" (Girard 1965, 185), najde pri njej človek iz podtalja priložnost za posnemanje krutosti svojih tekmecev-ovir. Srečanje z Lizo mu pokaže pot k nasilnemu pridobivanju moči in ga iz pseudomazohista spremeni v psevdosadista.

Da bi izvedel ta prehod, pa mora človek iz podtalja ustvariti pripoved, s katero bo lahko upravičil svojo nenadno zamenjavo

vloge - zateči se mora, drugače rečeno, k žrtveni pripovedi. S pisanjem, katerega zadnji namen je ohraniti krog nasilja, se kot žrtev čuti upravičen do tega, da naredi za žrtev Lizo, tako da ji pripiše bolečino svojega neuspeha, ponižanja in podrejenosti. Zato jo v romanu nenadoma začne opisovati kot zlo - kot povzročitelja, ki mora "odgovarjati za vse", ki je "kriva za vse" (Dostojevski 1995, 135; 138): "Mahoma mi je v srcu vzkripela strahotna jeza nanjo; zdi se mi, da bi jo bil lahko kar ubil. [...] 'Ona je vsega kriva,' sem preudarjal. [...] Ko sem se moral za žalitev znesti nad kom drugim, da bi prišel na svoje, si prišla ti, pa sem se znesel nad teboj in si privoščil tebe. Ponižali so me, zato sem hotel tudi sam poniževati; poteptali so me ko cunjo, sem tudi jaz hotel pokazati svojo moč ..." (135; 137.)

Preden označimo človeka iz podtalja kot mazohista ali sadista in odpravimo njegovo zatekanje k nasilju kot posledico edinstvenega, individualnega psihopatološkega stanja, se moramo vendarle vrniti na sam začetek *Zapiskov*. Kot zatrjuje Dostojevski v začetni predstavitvi človeka iz podtalja, ni ta nič drugega kot nujni rezultat ustroja družbenih odnosov in širših družbenih okoliščin - ne le, da *more* obstajati, ampak tudi *mora*. To daje pomembno izhodišče, okoli katerega razvija Girard svojo refleksijo o kompleksnih odnosih med posameznikovim in družbenim nasiljem, med psihološko in sociološko ravno.

Za Girarda je očitno, da človek iz podtalja izraža veliko širše družbene napetosti: "Ko je fizično nasilje, kot je običajno v modernem civiliziranem življenju, potlačeno, gre vsa frustrirajoča tekmovalnost v podtalje in se pojavi v obliki 'psihopatoloških simptomov', ki jih izkazujejo podtalni liki v mojstrovinah Dostojevskega" (Girard 2012b, 77). Vendar ni tako preprosto, da bi družba samo 'spodbudila' izbruh simptomov pri posameznikih, ki bi imeli zanje razvito predispozicijo, ampak obstaja radikalnejše "globoko sovpadanje med družbeno resničnostjo in individualno psihologijo". Dejansko med njima ni mogoče razlikovati: "Da bi razumeli obsesije nižjih uradnikov pri Dostojevskem, si moramo samo

predstavljati carsko birokracijo s sredine 19. stoletja. [...] Proces 'razosebljanja', ki mu je bila podvržena množica podrejenih uslužbencev, postaja vse hitrejši, učinkovit in zahrbtn, ko se pomeša s silno, a sterilno tekmovalnostjo, ki jo poraja sistem. Posamezniki, ki so stalno postavljeni eden proti drugemu, ne morejo razumeti, da so njihove dejanske osebnosti v procesu razkroja" (Girard 2012b, 21).

Daleč od analitično čistega procesa interakcije med družbenimi strukturami in individualnim delovanjem, Girardova mimetična teorija kaže na precej radikalnejšo nemožnost konceptualizacije delovanja izven struktur. Osvetljuje potrebo po dokončni nadomestitvi te analitične dihotomije z v polnosti *relacionalno* ontologijo, kjer človeške želje in družbeni red postanejo neločljivo povezani.

"TEROR, TERORIZEM IN TERORISTI":⁸ GIRARDIJANSKO BRANJE

Kljub njihovi konceptualni obetavnosti so Girardovi uvidi doživeli le omejene poskuse aplikacije na vprašanje terorizma (Jürgensmeyer, 1991, 2008; Palaver 2013b; *Terrorism and Political Violence*, 1991; Zurawski 2002) in jih do sedaj še niso eksplicitno uporabili za razlago samotarskega terorizma. Toda mimetična teorija lahko ponudi spretno in obenem močno konceptualizacijo političnega nasilja te vrste, v katerem še vedno odmeva glas človeka iz podtalja. Ne le, da se prekriva z nekaterimi okviri, ki so jih v študijah terorizma razvile družboslovne znanosti; ključno je, da nam takšna konceptualizacija pomaga še bolj osvetliti njihove poglavitne mehanizme delovanja.

Terorizem po Alexu P. Schmidu (1984, 2013), enem izmed najvidnejših raziskovalcev, izstopa med drugimi oblikami nasilja, vključno z vojno, po določeni posebnosti: za teroriste je v nasilnem zasledovanju političnih ciljev značilna identifikacija dveh vrst tarč, primarnih in sekundarnih. Primarne tarče so politični nasprotniki teroristov - to je lahko

državni aparat, njegove institucije ali simboli njegove politične moči. Sekundarne tarče pa so tisti, ki bodo dejansko nosili glavno breme terorističnega nasilja, pogosto nedolžni civilisti brez orožja in zaščite. Njihova smrt prenese politično sporočilo teroristov tistim, ki jim je namenjeno (Schmid, 1984, 92).

Terorizem torej sloni na nenavadnem tristranskem razmerju med storilci, tarčami in žrtvami (Schmid in De Graafm 1982, 176; gl. tudi Schmid 2013, 93). Če se poslužimo Girardovih uvidov, ni težko opaziti, da je pogonska sila tega tristranskega razmerja preprosto oblika mimetične tekmovalnosti. Tekmovanje za nagrado politične moči postavlja države in teroriste v mimetični vlogi zgleđa in tekmeča. To neizprosno vodi k nasilju, v kolikor je predmet tekmovanja nedeljiv in ekskluziven, kot je pogosto politična oblast. Žarišče tekmovalnosti se postopoma prestavi z osvajanja moči na sam obstoj obeh nasprotnikov. Še več, pogon mimetične tekmovalnosti je sam odgovoren za značilno spiralo posnemanja po načelu 'milo za drago', ki pogosto oblikuje tako metode terorizma kot protiterorizma in ju dela za 'sovravnika v ogledalu' (Wheatcroft 2005) ali mimetična dvojnika. Žrtev in grešni kozel sta v središču političnega nasilja te vrste. Pomislimo na primer na verjetno najstarejšo poznano definicijo terorizma, namreč na starodavno maksimo Sun Tsuja "ubij enega, prestraši jih deset tisoč" (Schmid 2011, 99). Stavek lahko beremo kot nenavadno preobrnjeno različico opisa žrtve iz evangelijskega: "bolje da eden umrje za ljudstvo, kot da je uničen cel narod" (Jn 11,50).

Mimetični pristop lahko osvetli tudi številne bolj specifične poteze sodobnega terorizma, predvsem premik iz 'četrtga vala' religioznega terorizma k 'petemu valu' samotarskega terorizma. Zanimivo je, da sta Dostojevski in nihilizem bila pogosto navajana v celi vrsti prispevkov po napadih 11. septembra in vendar ni noben od njih upošteval njunih mimetičnih implikacij (Glucksman 2002, Ignatieff 2005, *Millennium: Journal of International Studies* 2013; Pasha 2011, 2012).

Za začetek: sodobno stanje so teoretiki mednarodnih odnosov v zadnjih dveh desetletjih obširno, a pogosto megleno opisovali s pojmom 'globalizacija'. Girard (2012a) v njej prepozna bolj specifično stanje 'konca vseh zunanjih posredovanj'. Globalizacija zanj razkriva poslednjo skrivnost politične modernosti: fragmentacijo in rastočo nemoč suverenih teritorialnih držav, tako v obvladovanju političnega procesa, kot v nadzoru nad nasiljem (Cowdell 2013). Z zmagošlavjem načela enakosti kot svetišča demokratičnega etosa in osrednje točke projekta sekularne modernosti je češčenje tirana kot (zunanjega) posrednika "zamenjalo sovražstvo do tisočernih tekmecev" (Girard 1965, 119; prim. Cowdell 2013, 25) v premiku od zunanjega k notranjemu posredovanju.⁹ Premik naraščajoče sprošča nevarno 'krizo stopnje', to je eskalacijo neomejenega tekmovanja med političnimi subjekti, ki so postali individualni suvereni. Doba globalizacije pripelje ta proces do vrhunca in se kaže kot histerično mimetična, a tudi tragična in apokaliptična, v kolikor se absolutna enakost vedno bolj bliža absolutni tiraniji (Palaver 2013a; gl. tudi Tocqueville 1990, 137). Imperativ 'sosedove krave' se na ta način podvaja v vseh segmentih osebne, družbene in politične krajine. Rezultat je po Girardu (2001) mimetična tekmovalnost na globalni ravni (Doran 2008).

Iz tega položaja izhajajo štiri med seboj povezane težnje, ki dajejo kritično maso vzponu samotarskega terorizma. Prvič, v srcu sodobne globalne mimetične krize po Giradu ne najdemo tako zelo oglaševanih oblik religioznih, rasnih, etničnih, civilizacijskih ali kulturnih razlik, temveč frustrirano mimetično željo - to je sprevrženo željo po *identiteti*, željo, oblikovano po *Drugem*, željo biti drugi. Radikalna odprtost, ki jo je ustvarila globalizacija, s svojim medijskim spektaklom, ki se mu ne da izogniti in odmeva brez konca, ustvarja neusmiljeno *kompetitivno* in ne kooperativno učinke ter potencial za povečanje nezadovoljstva, vsakokrat, ko zmaga ali uspešno posnemanje zgleda nista mogoča. Resentiment tako postane globalen.

Drugič, procesa globalizacije ne doživljamo več toliko na področju skupka organizacij - naj bodo to države ali mednarodne institucije - temveč vse bolj v privatnem življenju posameznikov. Če parafraziramo Hannah Arendt (1963), je prišlo do ponotranjenja fronte. Za samotarski terorizem v dobi globalnega resentimenta je značilno manjšanje pomena piramidalnih struktur organizacije in tesno prepletenih omrežij, ki so v preteklosti veljale za nepogrešljiv vir legitimnosti, avtoritete in zmožnosti (Turk 2004). Danes se zdi, da je individualna samoradikalizacija zunaj ali na obrobju sprejetih interpretacij političnih ali religioznih norm postala pravilo. Neposredna dostopnost sredstev nasilne pridobitve moči - oprema, navodila, strelivo in orožje se zlahka dobijo na internetu (Weimann 2012) - ki izhaja iz spodkopanega monopola države nad uporabo sile, še dodaja težo težnji po vselej naraščajoči individualizaciji nasilja.

Tretjič, v 'petem valu' terorizma lahko opazimo eksplozivno konvergenco notranjega in zunanjega, neposrednih in posrednih oblik iskanja grešnih kozlov. Globalna mimetična tekmovalnost dejansko ustvarja neizogibno širok spekter žrtvev (Wydra 2012). Najprej so tu žrtve 'nikogar posebej', če parafraziramo Paula Dumouchela, žrtve indifferenca, ki danes ne deluje kot "psihološka dispozicija določenih posameznikov, ampak kot nova institucionalna ureditev" globalizacije in modernosti, kot prežemajoč, a hkrati sistematičen proces iskanja grešnih kozlov brez pravega subjekta (Dumouchel 2011, 255). Neomejeno tekmovanje pomeni preprosto, da ljudje, ki ne morejo slediti, padejo ob rob - ali skozi razpoke v tleh peterburškega stanovanja, če vzamemo Dostojevskega - pogosto, ne da bi družba opazila. Poleg tega se bolj neposredne oblike iskanja grešnih kozlov brez prestanka uporablja v domači in mednarodni politiki. Doma se logika grešnega kozla in žrtve pospešeno širi v sodobnih biopolitičnih praksah, kot je rasno profiliranje, pri katerem se manjšine nesorazmerno obsoja za bolezni družbe. Te prakse ponavadi odgovarjajo na

potrebo po vzdrževanju ali ponovni vzpostavitvi reda v skupnosti, po preusmeritvi naslija in absorpciji tekmovalnosti v času 'moralne panike' (Cohen 1972). Na mednarodni ravni postaja zunanja politika gonilo iskanja grešnih kozlov in tujih 'izločencev', ki postanejo žrtve (Campbell 1998; Neumann, 1988). Kot pa je vse bolj jasno v ozračju po 11. septembru, ni več mogoče voditi zunanje politike, ki bi sistematično proizvajala grešne kozle v oddaljenih deželah, v upanju, da ta strategija ne bo nikoli povzročila protiudarca v domovini (Brighton 2007; Hill 2013). V zahodnih multikulturnih družbah iskanje grešnih kozlov vrača udarec, saj ustvarja potencial za domači terorizem in povzroča kratki stik nasilnih mehanizmov, ki vzdržujejo red.

Končno, globalizacija množi priložnosti za ad hoc ustvarjanje žrtvenih pripovedi, ki omogočajo nasilno preobrazbo žrtev v preganjalce. Po drugem delu 'zakona podtalja', kot ga je opisal Girard, ima nihilistična mistika nasilja 'onkraj dobrega in zlega' "izvor pri žrtvah tega položaja, pri zasvojenosti z oviro, ki za svoje nelagodje krivijo omejitve družbenega reda" (Girard 2012b, 85). Maščevanje na ta način obleče krinko pravičnega povračila, teror pa se predstavlja kot odmev Robespierrove formule: "nič drugega kot pravica, takojšna, stroga in neupogljiva". Bolečino frustrirane mimetične želje se pripiše drugi kategoriji grešnih kozlov, ponavadi na nezavarovanim civilistom, z žrtvovanjem, ki pa je zamen, ker ne prinaša stabilizacije, kaj šele razrešitve globljih dinamik znotraj mimetične želje. Krog ali bolje trikotnik nasilja se lahko tako nadaljuje v tem, kar ni le tragična, ampak po Girardu (2012a) v svojem bistvu tudi resnično satanska značilnost globalne politike.

"KRI TVOJEGA BRATA KLIČE IZ ZEMLJE": OD PODTALJA DO SAMOTARJEV

Močno prisotnost mimetičnih tem lahko prepoznamo v samotarskem terorizmu, ki je njegova danes najhitreje rastoča veja. V

tem delu bom črpala iz več nedavnih primerov, da bi pokazala troje: najprej, da mimetična teorija ponuja trdno in osvetljujoče branje te oblike terorizma; drugič, da je to branje razkriva več kot poročila, ki temeljijo samo na vseobsegajoči kategoriji 'religioznega nasilja' in posebej islamskega fundamentalizma; in tretjič, da nas lahko ukvarjanje z literarnimi teksti, kot so *Zapiski iz podtalja*, na pomemben način opominja na sodobno podtalje in nam ponuja stično točko z njim. V ta namen se tu obračam na strelski napad v Oslu in na otoku Utøya Andersa Breivika 22. julija 2011, ko je bilo ubitih 77 ljudi; na napad na bostonskem maratonu 15. aprila 2013, ki sta ga izvedla brata Carnajev in v katerem so umrli trije, ranjenih pa je bilo 250 ljudi; in nazadnje na umor britanskega vojaka na londonskih ulicah v Woolwichu 22. maja 2013, ki sta ga zagrešila Michael Adebolajo in Michael Adebowale.

Za začetek lahko izpostavimo, da v procesu samoradikalizacije, skupne vsem trem napadom deluje skrajna individualizacija kot učinek globalizacije in konca 'zunanjega posredovanja'. Zaradi narave tako terorističnih dejanj kot tudi njihovih preiskav je seveda težko kategorično izključiti pomen določenih institucij za lažjo preobrazbo resentmenta v nasilje. Vendar pa preseneča, da je skupna značilnost nedavnih napadov izstopajoča vloga interneta. V odgovor na eksplicitno umeščanje napada bratov Carnajev v islamski okvir, ki je prevladoval v zgodnjih odzivih nanj, so analitiki v zadnjem času prišli do zaključka, da je religiozna razlaga problematična, ker je jasno, da je bil "njun islam iz Googla vzeta in dekontekstualizirana vera" (Brissett in Dodd 2013). Pričevanja sorodnikov in prijateljev bratov Carnajev so potrdila, da je vloga 'Miše' - Mihaila Allakhverdova, armenskega emigranta, ki se je spreobrnil v islam in so ga sprva obtoževali, da je 'radikaliziral' starejšega od bratov - bila manj odločilna kot Tamerlanovo lastno in samostojno iskanje, predvsem preživljanje "dolgih ur na internetu med branjem islamskih spletnih strani, kot



tudi strani ameriških teoretikov zarote, kot je npr. InfoWars Alexa Jonesa" (Reitman 2013).

Podobno se v primeru Andersa Breivika "zdi, da je bil internet ključno orodje, tako v ideološkem kot v operativnem smislu" (Pantucci 2011b, 36). Brevikov 1500 strani dolg manifesto, ki je izšel v samozaložbi, z naslovom '2083: Evropska deklaracija o neodvisnosti', je pravzaprav zbirka spletnih vsebin, povečini preslikanih iz ekstremističnih desničarskih in protimuslimanskih spletnih strani. "Na obrobju skrajno desničarske in protimuslimanske ideološke skupnosti v Evropi" Breivik ni vzpostavil kakih močnih operativnih ali ideoloških povezav s katero od posameznih skupin in je deloval v bistvu sam (Pantucci 2011b, 34; BBC News 2012). Za glavnega osumljenca za napad v Woolwichu, Michaela Adebolaja, so po napadu ugotovili njegovo neposredno vpletenost v dejavnosti zdaj prepovedane islamske ekstremistične skupine Al-Muhajiroun, pa tudi sodelovanje v kriminalnih tolpah jugovzhodnega Londona. Vendar je odločilno dejstvo, da napadalcema v Woolwichu nobena organizacija ni dala naloge ubiti ali obglaviti Leeja Rigbyja - veljala sta za 'neodvisna tipa', ki sta 'krožila okoli' in ju je islam privlačil tako zaradi svojega 'ugleda na ulici' kot zaradi obljube po osebнем odrešenju (Githens-Mazer 2013; *The Guardian* 2013). Vse te primere torej združuje na eni strani neodvisnost nasilnih dejanj, ki niso bila ne posredniška, ne naročena, in na drugi strani uporaba terorja kot oblike individualnega samoizražanja.

Drugič, ti trije napadi predstavljajo primer neuspele asimilacije v multikulturnih in liberalnih zahodnih družbah in tako pripovedujejo tudi izrazito zgodbo o frustrirani mimetični želji ter kažejo tako na vsepričujočnost resenimenta, kot tudi na nevarno vlogo ponižanja pri podžiganju terorizma (Silke 2003, 40). Neuspele mimetični proces je storilce napadov vrgel iz tira in jim dal občutek kulturnega razkola ali družbene izključenosti - ponižani, obsedeni in na koncu zavrtnjeni s strani zahodne modernosti, njihovega zgleda, ki je

postal tekmeč. Primer prizadevanj Tamerlana Carnajeva v tem pogledu razodeva zelo veliko. Potem ko je prevzel povsem zahodnjaški videz in sledil 'ameriškim sanjam' kot predvideni član ameriške olimpijske ekipe v boks, je zavrnitev njegove prošnje za državljanstvo ZDA uničila njegove upe na bleščeče življenje, skupaj z njegovo novo ameriško identiteto. Na tej točki so se odprla vrata radikalizaciji - raje kot možnost biti nezaposleni oče male deklice v utesnjenem, subvencioniranem stanovanju na obrobju Cambrida v Massachusettsu, je izbral nasilje (Caryl 2013). Podobna pripoved o brezbriznosti družbe in izključenosti, ki sta trčili ob precej velikopotezna pričakovanja, čemur je sledil radikalni, nasilni obrat, je prisotna tudi v Breivikovi zgodbi (Borchgrevink 2013). Kot je med drugimi opazil Mark Anspach (2012), je bil Breivik "v svojih očeh legenda", a v resnici le neprilagojen posameznik. "Breivik je sovražil mlade ljudi na poletnem taboru [na Utøyi], ker so bili 'kul'", medtem ko je bil on nihče. Ob tem ga je tako skrbelo za priznanje in posnemanje zgledov, da je porabil 400 £ za doma izdelano uniformo z lažnimi medaljami, s katero je poziral na spletu.

Kmalu po napadu v Woolwichu je postalo jasno, kako zelo se je Michael Adebolajo odmaknil od kulture svoje britansko-nigerijske, katoliške družine in živel svoje življenje vse bolj na obrobju, razkril se je tudi neuspele poskus MI5, da bi ga privabili za obveščevalca in ga speljali nazaj v britanski kulturni okvir (ITV News 2013). Njegovo potovanje v Kenijo in potovanje Tamerlana Carnajeva v Dagestan lahko razumemo kot poskus premostiti razkorak in nadomestiti nedosegljiv in frustrirajoč zgled z dosegljivim, kot poskus gradnje identitete, kjer bi bila protagonista, če že ne junaka. O delovanju globoke mimetične dinamike v bostonskem napadu pričuje, da sta brata Carnajev - ki sta, kot v romanu Dostojevskega, vsak zrcalna podoba ali 'dvojnik' drugega - dosegla izmikajoči se položaj zgleda za druge šele s svojim terorističnim dejanjem: "Al-Kajda na Arabskem polotoku je objavila

podobo Tamerlana, oblečenega v novo, belo srajco kot iz filma *Vročica sobotne noči* in s pilotskimi sončnimi očali na straneh svoje najnovejše številke revije *Inspire*”, medtem ko Džohar nima le “rastočega in presentljivo pogumnega kluba oboževalcev - #FreeJahar - in na desettisoče novih sledilcev na Twitterju” (Reitman 2013), ampak ga je s kontorveržno potezo revija *Rolling Stone* postavila na naslovnico izdaje 1. avgusta 2013 v drži, ki je mnoge spominjala na pokojnega Jima Morrisona.

Tretjič, napade lahko razumemo kot nove korake v procesu naraščajočega iskanja grešnih kozlov, žrtvovanj in preganjanj, ki je značilen za globalno stanje eskalacije k skrajnosti. Začnemo lahko pri tem, da so se vsi storilci napadov imeli za žrtve - bodisi kot posamezniki, bodisi kot del večje skupine (npr. muslimanske *umme* v primeru napadov v Bostonu in Woolwichu ali belih evropskih kristjanov v primeru napada na Norveškem). Do neke mere predstavljajo katalizator oz. končne prejemnike velikih procesov iskanja grešnih kozlov znotraj in zunaj družbe, ki so bili eksplicitno izraženi in pomaknjeni v ospredje šele po napadih. Ozadje, ki je Tamerlana in Džoharja Carnajeva oblikovalo v islamska fundamentalista in ju izločilo iz ameriškega ‘političnega telesa’, je bilo na primer rasno profiliranje in nezaupanje do njunega čečenskega in muslimanskega porekla (*The New York Times* 2013). Z razlagami, da je Tamerlan dobil ime po Timurlenku, srednjeazijskem vojskovodji iz 15. stoletja, ki se je imenoval ‘meč islama’, Džohar pa po čečenskemu džihadistu in borcu za neodvisnost, so mediji izvrševali to ‘drugotenje’ in osumljenca postavili izven meja svoje zamišljene skupnosti, kar je tipična usoda grešnih kozlov (*The Daily Beast* 2013; *The New Republic* 2013).

Rasna in verska diskriminacija sta delovali tudi v primeru napada v Woolwichu, kjer so kot poglavitni ključ za oblikovanje profila napadalcev in napadov samih izbrali črnski islamski terorizem, kar je povzročilo vse preveč predvidljivo reakcijo proti muslimanskim

skupnostim v Londonu in drugod po Združenem kraljestvu. V primeru Andersa Breivika bi lahko trdili, da najdemo tehniko iskanja grešnega kozla v prvotnem poskusu, da bi ga razglasili za duševno bolnega - kot je Breivik dejal na sodišču, “nihče ne bi zahteval psihiatričnega pregleda, če bi bil ‘bradati džihadist’” (*The Independent* 2012). Če izvajamo morilski pohod, ga je v tolerantni družbi, kot je Norveška, v težave spravila identifikacija z zagovorniki bele prevlade - ker njegov skrajno desničarskegi ekstremizem ni mogel biti del norveške samopodobe, so ga morali umestiti v okvir ‘psihotičnega’. Bolj kot je proces grešnega kozla uspešen, močnejše se utrdijo družbene vezi med tistimi znotraj politične skupnosti (Rapoport 1991, 127sl.). Da bi razumeli družbeni in politični kapital grešnih kozlov, naj bo tu dovolj spomniti na porast patriotizma na območju Bostona in širše ob prijetu Džoharja Carnajeva, ko so se velike množice zbrale na javnih mestih, mahajoč z amerišskimi zastavami; kako je postalo viralno objavljane norveške zastave na družbenih omrežjih po aretaciji Andersa Breivika na otoku Utøya (Borchgrevink 2013); in končno, na močan dvig javne podpore oboroženim silam po pogrebu Leeja Rigbyja (*The Huffington Post* 2013).

Nazadnje so ti napadi tragičen opomin na drugi del Girardovega ‘zakona podtalja’, ki preoblikuje žrtve v preganjalce, multiplicira grešne kozle in obvladuje nadaljnjo eskalacijo nasilja. V vseh treh primerih so napadalci sami zgradili ali od druge prevzeli žrtevno pripoved, ki jim je omogočila odgovornost za bolečino njihovega resentimenta pripisati drugim članom družbe in jih označiti za ‘zle’. Kot je opazil Ramon Spaaij (2012), sta za samotarske teroriste značilni umestitev in interpretacija osebnih težav v okvirih širše politične pripovedi krivice ali vzroka. Od tod izhajata privlačnost in nevarnost velikih pripovedi o ponižanju, kakršno ima npr. Al-Kajda, ki skupaj spnejo osebno in družbeno raven (Fattah 2013). Monolog Michaela Adebolaja, ki so ga posneli s kamerami na telefonih, kot

tudi objave na Twitterju Džoharja Carnajeva in njegova s krvjo napisana sporočila na stenah motornega čolna, kjer so ga našli, so tovrstne reprodukcije žrtvene pripovedi o ponižanju. Anders Breivik se je posluževal natančne zrcalne slike njune pripovedi, namreč ponižanja zaradi islamske invazije, za širjenje politične in ideološke agende skrajne desnice. Zelo povedna je tudi demografska in generacijska slika. Za sodobno generacijo samotarskih teroristov je postal internet posebej uporaben za konstrukcijo individualno obdelanih pripovedi, vzetih iz zgodovinskega in širšega konteksta, ki zlahka najdejo oporo v spletnih 'faktoidih' in zlahka pokrijejo širok spekter različnih političnih in osebnih zamer (Pantucci 2011a, 3). Žrtvene pripovedi, naj bodo še tako utemeljene, omogočajo napadalcem, da razdelijo svet na 'mi' proti 'njim' - ali po Dostojevskem: "jaz sem torej sam, drugi so pa vsi". Na ta način je Lee Rigby naslikan kot vojak, ki je "ubijal muslimane v muslimanskih deželah" (*The Times* 2013), in si je zato zaslužil umreti. Podobno, čeprav povsem zunaj islamskega diskurza, je Anders Breivik prikazoval mladino iz Utøye kot "multikulturene politične aktiviste" in zato kot "zlobne pošasti", ki so sodelovali na "taboru za politično indoktrinacijo" - njihov pomor je bil zato "grozljiv, a nujen". Džohar Carnajev je povzel svoj prezir do 'drugih' v še krajši kletvici: "Fuck America" (Reitman 2013).

Ta proces je neizogibno ustvaril nove žrtve, kot tudi nove grešne kozle. Žrtveni element je bil posebej očiten pri napadu v Woolwichu, kjer storilca vojaka nista samo ubila, ampak sta njegovo truplo postavila sredi ceste, ga izmaličila in obglavila na način, ki nas neposredno spominja na navado jemanja skalpov in drugih trofej v vojni (Harrison 2012), kot tudi na obrede žrtvovanja živali v starodavnih religijah. Čeprav na drug način, so podoben pomen žrtve izražali ubiti v napadu na Norveškem, ki imajo z grešnim kozlom skupno lastnost brezmadežnosti - kot prototip nedolžnosti in privilegiraniosti, kot 'izbrana' mladina dežele. V primeru Bostona

so se med zgodbami ubitih in ranjencev pojavile posebne pripovedi, ki so slikale žrtve kot 'mučence' in izražale odpornost politične skupnosti, ki je odsevala odpornost, vzdržljivost in tekmovalnost samih tekačev na maratonu. Najbolj znan tak primer sta Jeff Bauman, ki so mu morali amputirati obe nogi, in Carlos Arredondo, mož s kavbojskim klobukom, ki je po eksploziji rešil Baumana in zatisnil njegove brizgajoče arterije s svojimi golimi rokami.

ZAKLJUČEK

Mimetično branje *Zapiskov prinaša* pomemben vpogled v naravo samotarskega terorizma in njegovega sodobnega porasta v globalnem političnem prostoru. Kaže nam, kako mimetična tekmovalnost podžiga tristransko razmerje med vladami, teroristi in civilnimi žrtvami, ki stoji v središču terorističnih dejanj. S tem, ko resentment in zasvojenost z oviro povezuje s hipermimetičnostjo, značilno za globalizacijo pozne moderne dobe, približa družbeno raziskavo poročilom o posameznih primerih samotarskega terorizma. S tem, ko išče izvor porasta samotarskega terorizma v procesu individualizacije nasilja in globalizacije resentimenta, korenito zmanjšuje pomen razlag, ki temeljijo na kategoriji 'verskega nasilja'. Navsezadnje pojasnjuje tudi turbulentost globalne politike, kjer mehanizem žrtvovanja in grešnega kozla ni več zmožen stabilizirati družbenega reda, ampak v resnici povzroča še hitrejšo rast in eskalacijo nasilja.

Na tej točki lahko podamo dva ugovora na aplikacijo Girardove mimetične teorije na samotarski terorizem. Prvi se nanaša na idejo vzročnosti, s katero mimetična teorija povezuje človeško željo z družbenim nasiljem. Kot se pogosto zgodi pri razlaganju 'korenin' terorizma, lahko to razumemo deterministično, redukcionistično in navsezadnje zmotno, saj potrebne vzroke pomešamo z zadostnimi. Vsakdo, ki čuti resentment, se ne bo zatekel k nasilju in postal terorist.

Smer



Podobno tudi dostopnost žrtvenih pripovedi ali celo nasilnih sredstev za izpeljavo napadov ne preoblikuje nujno vsake frustrirane želje v teroristično dejanje. Mimetična teorija je problematična, v kolikor ji ne uspe osvetliti vloge naključja, zgodovine in procesa. Ta pa je ključna, če želimo razložiti rezultate v sistemih odprtega tipa, kot sta družbeno in politično življenje.

Drugi ugovor se ujema z argumentom, ki se ga pogosto uporablja proti Dostojevskemu samemu in njegovim delom, vključno z *Zapiski*. Tako kot njemu lahko tudi Girardu očitamo, da predstavlja v svojem bistvu konservativen pogled na zgodovino, ki modernost na koncu izenači z nasiljem in kjer 'tradicija' drži ključ do miru. Po tem pogledu nasilje ne more biti nikoli 'pravično' in nujno, legitimno in upravičeno - vedno je prikazano kot vdaja sprevrženi (dejansko satanski) logiki mimetične tekmovalnosti. S tem zanika osnovno funkcijo nasilja (in vojne) kot institucije mednarodne politike in sredstva družbenih sprememb (Bull 1977), kot tudi vrednost nasilnega upora, ki naj bi ga skozi zgodovino utelešali 'borci za svobodo' in teroristične skupine. Girard je vzel Dostojevskega izrecno v bran proti tovrstnim obtožbam: "Dostojevskega bomo prej ali slej bolje razumeli, ker je edini, ki že razume. Razume, da zakon ni kriv za mimetično krizo. Razume tudi, da je moderni svet v mimetični krizi brez primere. V svojih najslabših delih se z nostalgijo obrača nazaj k tolažbi zakona, ko je še živel. V najboljših delih ve, da povratka ni več." (Girard 1976, 1184.)

Oba pa zanemarjata in dejansko zavračata bolj temeljno vprašanje, ali ima nasilje lahko pozitivno socialno funkcijo. Če 'nas politika ne more več rešiti', je politično nasilje prav tako obsojeno na neuspeh. Edina prava alternativa je torej osebna in religiozna: razodetje, milost in ne-nasilje (Girard 2012a). Krhkost te rešitve postane očitna takoj, ko upoštevamo realnost kulturne in verske raznolikosti na eni ter zahteve, ki jih to postavlja za individualno vest, na drugi strani.

Če se prognoza in epistemološki pristop k problemu političnega nasilja zdita dvomljiva, pa je vrednost preučevanja mimetične teorije in literature, ki jo je omogočila, nedvomna. Nekaj preroškega in vznemirjajočega je v delih, kot so *Zapiski*, v njihovem monologu, ki močno spominja na sodobno teroristično literaturo, ki jo sestavljajo mučeniške izjave, manifesti in 'tirade'. Z močjo Girardovega dvodelnega 'zakona podtalja' mimetična teorija razkriva dvojno naravo teh komunikacijskih dejanj, ki so delno resnica, delno laž, delno prerokba, delno manipulacija.

Navsezadnje lahko branje teh zgodb goji odnos empatije in razumevanja, ki je motiviral tudi samega Dostojevskega, da je pisal o "mnogovrstnih motivih, zaradi katerih celo najčistejša srca [...] lahko zavede, da zagrešijo tako pošastne prestopke" (Frank 2001, 100).¹⁰ Lahko nas prepričajo, da pogledamo v brezno terorizma in prepoznamo v njegovem odsevu tudi del nas samih. Kot je Thomas Mann nekoč napisal o svojem 'bratu', Adolfu Hitlerju: "Brat - precej neprijeten in moreč brat. Dela me živčnega, odnos je do neke mere boleč. Toda ne bom se mu odrekel. Ponavljam: boljše, produktivnejše, bolj pošteno, bolj konstruktivno od sovraštva je prepoznanje, sprejetje, pripravljenost zediniti se s tem, kar zasluži naše sovraštvo." (Mann 1939; gl. tudi Kurzke 2002.)

Širša posledica te trditve je, da družboslovne znanosti ne morejo brez literature - razumljene kot umetniške oblike, ki je zmožna razkriti generativne mehanizme družbene zgodovine - če želi iti onkraj plehkosti in raziskati najbolj primitivne manifestacije političnega nasilja z analizo želja in fantazij, ki ga porajajo (Pelikan Straus 2006, 198). Kot je Mihail Bahtin nekoč izjavil o literarnem delu Dostojevskega: "prav razumljena umetniška oblika ne oblikuje že pripravljene in najdene vsebine, ampak prej dovoli vsebini, da je prvič najdena in videna" (Bahtin 1984, 43; gl. tudi Bleiker 2009). Ker je tako, lahko "samo psevdoznanost nasprotuje največjim literarnim delom naše književne dediščine" (Girard 1976,

1181). V tem oziru nas mimetična teorija vabi k preseganju striktnih disciplinarnih delitev v poskusu, da bi dosegli bolj holistično razumevanje položaja nasilja v političnem in družbenem redu: "Vse, kar je potrebno za revolucijo v našem spoznanju človeka, je spoznanje [...] tako antropologov kot politologov, kako in zakaj sta znotraj te tragedije njihovi disciplini v resnici eno." (Girard 1991, 219.)

REFERENCE

- Anspach, Mark. 2012. "Understanding Anders Breivik" *Imitatio*. Dostopno na: <http://www.imitatio.org/mimetic-theory/mark-anspach/understanding-breivik.html>
- Arendt, Hannah. 1963. *On Revolution*. New York: Penguin Books.
- Associated Press. 2011. "Obama: 'Lone wolf' terror attack biggest concern" 16. avgust. Dostopno na: <http://news.yahoo.com/obama-lone-wolf-terror-attack-biggest-concern-223347040.html>.
- Atran, Scott. 2010. *Talking to the Enemy: Faith, Brotherhood, and the (Un)Making of Terrorists*. New York: HarperCollins Publishers.
- Avant, Deborah. 2005. *The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bakhtin, Mihail. 1984 [1963]. *Problems of Dostoevsky's poetics*. Prev. C. Emerson. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- BBC News. 2012. "Viewpoint: Killer Breivik's links with far right" Dostopno na: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-19366000>
- Bleiker, Roland. 2009. *Aesthetics and World Politics*. New York: Palgrave.
- Borchgrevink, Aage. 2013. *A Norwegian Tragedy: Anders Behring Breivik and the Massacre on Utøya*. Cambridge: Polity Press.
- Brighton, Shane. 2007. "British Muslims, multiculturalism and UK foreign policy: 'Integration' and 'cohesion' in and beyond the state." *International Affairs* 83(1): 1–17.
- Brissett, Wilson in Patton Dodd. 2013. "The Boston bombing: Made in the U.S.A." *The Atlantic*, 2. maj. Dostopno na: <http://www.theatlantic.com/national/archive/2013/05/the-boston-bombing-made-in-the-usa/275510/>
- Bull, Hedley. 1977. *The Anarchical Society*. Basingstoke: Macmillan.
- Caryl, Christian. 2013. "The bombers' world" *The New York Review of Books*, 6. junij. Dostopno na: <http://www.nybooks.com/articles/archives/2013/jun/06/bombers-world/>
- Campbell, David. 1998 *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Pred. izd. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Carr, Edward Hallett. 1961[1937]. *Michael Bakunin*. New York: Vintage books.
- Chaliand, Gerard in Aranud Blin. 2007. *The History of Terrorism*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Cohen, Stanley. 1972. *Folk Devils and Moral Panics*. London: Routledge.
- Cowdell, Scott. 2013. *René Girard and Secular Modernity: Christ, Culture, and Crisis*. Notre Dame, IN.: University of Notre Dame Press.
- Doran, Robert. 2008. "Apocalyptic thinking after 9/11: An interview with René Girard." *SubStance* 37(1): 20–32.
- Dostoevsky, Fyodor Mikhailovich. 1958 [1864]. *Best Short Stories*. Prev. D. Magarshack. New York: Modern Library.
- Dostoevsky, Fyodor Mikhailovich. 2004 [1864]. *Notes from the Underground*. Prev. R. Pevear in L. Volokhonsky.
- Dostoevsky, Fyodor Mikhailovich. 2012 [1864]. *Notes from Underground*. Prev. N. Randall. London: Canongate Books. Slov. prevod: Fjodor M. Dostojevski. *Zapiski iz podtalja*, prev. J. Moder. Ljubljana: Karantanija, 1995.
- Dumouchel, Paul. 2011. *Le sacrifice inutile: essai sur la violence politique*. Paris: Flammarion.
- Dupuy, Jean-Pierre. 2008. "Anatomy of 9/11: Evil, rationalism, and the sacred." *SubStance* 37(1): 33–51.
- Fattah, Khaled. 2013. "The terrorist mind" *Canada.org*, The Canadian International Council, 6. marec. Dostopno na: <http://opencanada.org/features/the-think-tank/essays/the-terrorist-mind/>
- Frank, Joseph. 1967. "N.G. Chernyshevsky. A Russian Utopia." *Southern Review* 3:1.
- Frank, Joseph. 2000. "Introduction" V: Fyodor Mikhailovich Dostoevsky, *Demons*. London: Everyman's Library, 2–12.
- Girard, René. 1965. *Deceit Desire and the Novel: Self and Other in Literary Structure*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.
- Girard, René. 1976. "Superman in the Underground: Strategies of Madness – Nietzsche: Wagner, and Dostoevsky." *MLN* 91: 6.
- Girard, René. 1977. *Violence and the Sacred*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.
- Girard, René. 1991. *A Theatre of Envy: William Shakespeare*. Oxford: Oxford University Press.
- Girard, René. 2001 "What is occurring today is a mimetic rivalry on a planetary scale." Intervju s Henrijem Tincqom. *Le Monde*, 6. november. Dostopno na: http://www.uibk.ac.at/theol/cover/girard/le_monde_interview.html
- Girard, René. 2012a. *Battling to the End: Conversations with Benoit Chantre*. East Lansing, MI: Michigan State University Press.
- Girard, René. 2012b [1963]. *Resurrection from Underground*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Githens-Mazer, Jonathan. 2013. "Why Woolwich matters." *RUSI Analysis*, 31. maj. Dostopno na: <https://www.rusi.org/analysis/commentary/ref:C51A8860A58067/>
- Glucksmann, André. 2002. *Dostoevski à Manhattan*. Paris: Laffont.
- Harrison, Simon. 2012. *Dark Trophies: Hunting and the Enemy Body in Modern War*. Oxford: Berghahn Books.
- Hibbs, Thomas S. 2002. "Notes from underground: Nihilism and the matrix." V: W. Irwin (ur.), *The Matrix and Philosophy: Welcome to the Desert of the Real*. Chicago, IL: Open Court Publishing.
- Hill, Christopher. 2013. *The National Interest in Question: Foreign Policy in Multicultural Societies*. Oxford: OUP.
- Ignatieff, Michael. 2005. *The Lesser Evil: Political Ethics in an Age of Terror*. London: Verso Books.
- ITV News. 2013. "Woolwich suspect Michael Adebolajo 'approached by UK Security Services'" 28. maj. Dostopno na:

- <http://www.itv.com/news/2013-05-28/woolwich-suspect-michael-adebolajo-approached-by-uk-security-services/>
- Johnston, Patrick B. 2012. "Does decapitation work? Assessing the effectiveness of leadership targeting in counterinsurgency campaigns." *International Security* 36(4): 47–79.
- Joll, James. 1970. "Anarchism: A living tradition." *Government and Opposition* 5(4): 341–354.
- Jüergensmeyer, Mark. 1991. "Sacrifice and cosmic war." *Terrorism and Political Violence* 3(3): 101–117.
- Jürgensmeyer, Mark. 2008. "Martyrdom and sacrifice in a time of terror." *Social Research* 75(2): 417–434.
- Keohane, Robert O. 2002. "The globalization of informal violence, theories of world politics, and the 'Liberalism of Fear'." *Dialog-International Organization* 1: 29–43.
- Krahman, Elke. 2008. "Security: Collective Good or Commodity?" *European Journal of International Relations* 14(3): 379–404.
- Kurzke, Hermann. 2002. *Thomas Mann: Life as a Work of Art. A Biography*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Laqueur, Walter (ur.). 2004. *Voices of Terror: Manifestos, Writings and Manuals*. New York: Reed.
- Mann, Thomas. 1939. "That Man Is My Brother." *Esquire* 11(3): 31, 132–133.
- McKenna, Andrew J. 1998. "Prophet of nihilism." *First Things*, maj. Dostopno na: <http://www.firstthings.com/article/2008/11/001-prophet-of-nihilism-15>
- McKenna, Andrew J. 2002. "Scandal, resentment, idolatry: The underground psychology of terrorism." *Anthropoetics* 8(1): 20–41.
- Millennium: Journal of International Studies. 2013. "Forum: International relations and the 'Death of God'." 42(1): 103–223.
- Miller, C. A. 1973. "Nietzsche's 'Discovery' of Dostoevsky." *Nietzsche Studien* 2(1): 202–257.
- NBC News. 2013. "Adding up the financial costs of the Boston bombings." 30. april. Dostopno na: http://usnews.nbcnews.com/_news/2013/04/30/17975443-adding-up-the-financial-costs-of-the-boston-bombings?lite
- Neumann, Iver. 1998. *Uses of the Other: the 'East' in European Identity Formation*. Minneapolis, MN, USA: University of Minnesota Press.
- Nietzsche, Friedrich. 1977 [1887]. *The Portable Nietzsche*. Prev. W Kaufmann. Harmondsworth: Penguin Books.
- Oughourlian, Jean-Michel. 2007. *The Genesis of Desire*. East Lansing, MI: Michigan State University Press.
- Palaver, Wolfgang. 2013a. *René Girard's mimetic theory*. East Lansing, MI: Michigan State University Press.
- Palaver, Wolfgang. 2013b. "Terrorism versus non-violent resistance." *Journal of Religion and Violence* 1(2): 192–215.
- Pantucci, Raffaello. 2011a. "A typology of Lone Wolves: Preliminary analysis of Lone Islamist terrorists." *Developments in radicalisation and political violence*. The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence, London.
- Pantucci, Raffaello. 2011b. "What have we learned about Lone Wolves from Anders Behring Breivik?" *Perspectives on Terrorism* 5(5–6): 27–42.
- Pasha, Mustapha Kamal. 2011. "Western nihilism and dialogue. Prelude to an uncanny encounter in international relations." *Millennium: Journal of International Studies* 39(3): 683–699.
- Pasha, Mustapha Kamal. 2012. "Islam, nihilism and liberal secularity." *Journal of International Relations and Development* 15(1): 272–289.
- Pelikan Straus, Nina. 2006. "From Dostoevsky to Al-Qaeda." *Common Knowledge* 12(2): 197–213.
- Pevear, Richard. 1993. "Introduction." V: Fyodor Mikhailovich Dostoevsky, *Notes from Underground*. New York: Knopf Doubleday, str.. iv–xvi.
- Rapoport, David. 1991. "Some general observations on religion and violence." *Terrorism and Political Violence* 3(3): 119–140.
- Rapoport, David. 2002. "The four waves of Rebel Terror and September 11." *Anthropoetics* 8(1). Dostopno na: <http://www.anthropoetics.ucla.edu/apo801/terror.htm>
- Reitman, Janet. 2013. "Jahar's world." *The Rolling Stone*, 17. julij. Dostopno na: <http://www.rollingstone.com/culture/news/jahars-world-20130717>
- Schmid, Alex. 1984. *Political Terrorism: A Research Guide to Concepts, Theories, Databases and Literature*. Amsterdam: North Holland Publishing Company.
- Schmid, Alex. 2011. *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. London: Routledge.
- Schmid, Alex. 2013. "The response problem as a definition problem." V: J. Horgan in K. Braddock (ur.). *Terrorism Studies: A Reader*. London: Routledge, pp. 91–96.
- Schmid, Alex in Janny De Graaf. 1982. *Violence as Communication*. London: SAGE.
- Shestov, Lev. 1969 [1903]. *Dostoevsky, Tolstoy, and Nietzsche*. Athens, OH: Ohio University Press.
- Shestov, Lev. 1975 [1929]. *In Job's balances: On the sources of the eternal truths*. Athens, OH: Ohio University Press.
- Silke, Andrew. 2003. *Terrorists, Victims and Society*. London: Wiley.
- Simon, Jeffrey D. 2011. "Technology and Lone Operator Terrorism: Prospects for a fifth wave of global terrorism." V: J. Rosenfeld (ur.). *Terrorism, Identity and Legacy: The Four Waves Theory and Political Violence*. New York: Routledge, pp. 44–65.
- Spaaij, Ramon. 2012. *Understanding Lone Wolf Terrorism: Global Patterns, Motivations and Prevention*. New York: Springer.
- Svevo, Italo. 2001 [1923]. *Zeno's Conscience*. Prev. W Weaver. New York: Vintage International; Einaudi: Milano. Slov. prevod: Italo Svevo. *Zeno Cosini*, prev. S. Škerl. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1961.
- Terrorism and Political Violence*. 1991. "Special Issue: Violence and the Sacred in the Modern World" 3(3): 1–148.
- The Daily Beast*. 2013. "Is Tamerlan Tsarnaev named after a brutal warlord?" 19. april. Dostopno na: <http://www.thedailybeast.com/articles/2013/04/19/is-tamerlan-tsarnaev-named-after-a-brutal-warlord.html>
- The Guardian*. 2013. "Woolwich suspect's friend arrested after appearing on Newsnight." 25. maj. Dostopno na: <http://www.theguardian.com/uk/2013/may/25/woolwich-suspect-kenya-torture>
- The Huffington Post*. 2013. "Help for heroes donation website crashes as people give in memory of Drummer Lee Rigby." 23. maj. Dostopno na: http://www.huffingtonpost.co.uk/2013/05/24/help-for-heroes-crashes-woolwich_n_3329831.html
- The Independent*. 2012. "Anders Breivik: I'm the victim of a racist plot." 23. april. Dostopno na: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/andersbreivik-im-the-victim-of-a-racist-plot-7669783.html>
- The New Republic*. 2013. "The Boston bombing suspects were reared by both Chechnya and America." 19. april. Dostopno na: <http://www.newrepublic.com/article/112971/boston-marathon-bombers-woolwich-brothers-chechnya-forged-america>

The New York Times. 2013. "What's the difference between McVeigh and Tsarnaev?" 22. april. Dostopno na: <http://takingnote.blogs.nytimes.com/2013/04/22/whats-the-difference-between-mcveigh-and-tsarnaev/>

The Times. 2013. "Mother tried to get killers to give up weapons." 23. maj, str. 8.

Tilly, Charles. 2004. "Terror, terrorism, terrorists." *Sociological Theory* 22(1): 5–13.

Tocqueville, Alexis de. 1990. *Democracy in America*. New York: Vintage Books.

Turk, Austin. 2004. "Sociology of terrorism." *Annual Review of Sociology* 30: 271–286.

Weimann, Gabriel. 2012. "Lone Wolves in cyberspace." *Journal of Terrorism Research* 3(2): 75–90.

Wheatcroft, Andrew. 2005. *Infidels: A History of the Conflict between Christendom and Islam*. New York: Random House.

Wydra, Harald. 2012. "Victims and new wars." *Cambridge Review of International Affairs* 26(1): 161–180.

Zarakol, Ayşe. 2011. "What makes terrorism modern? Terrorism, legitimacy, and the international system." *Review of International Studies* 37(5): 2311–2336.

Zurawski, Nils. 2002. "Girard among the paramilitaries of Ulster: Identity, history, and violence." *Anthropoetics* 8(1). Dostopno na: <http://www.anthropoetics.ucla.edu/apo801/ulster.htm>

1. Elisabetta Brighi, "The mimetic politics of lone-wolf terrorism." *Journal of International Political Theory*, 2015, 11(1) 145–164. Elisabetta Brighi je predavateljica za mednarodne odnose na University of Westminster. Njena polja raziskovanja vključujejo mednarodno varnost, zunanjo politiko in mednarodno politično teorijo.
2. Članek je izšel februarja 2015. Od tedaj se je zgodila serija napadov v ZDA, Franciji, Belgiji, Nemčiji, Turčiji in drugod

po svetu z različnimi motivi (islamski radikalizem, vojni konflikti v Siriji, Libiji, Jemnu, Ukrajini,..., nacionalna gibanja, npr. Kurdov ali Palestincev, rasizem, npr. streljanje v cerkvi v Charlestonu in napad v Münchnu julija letos, ...). Precejšen delež napadov so izvedli posamezniki, ki niso bili povezani ali so bili le ohlapno povezani s katero od terorističnih organizacij in jih lahko uvrstimo v kategorijo "samotnih volkov" ali samotarskih teroristov. Op. prev.

3. Izraz resentment, iz fr. *ressentiment*, ki ga lahko prevajamo tudi kot zamera ali ljubosumje, označuje sovražni občutek do osebe ali skupnosti, ki ga subjekt vidi kot vir frustracije, in je povezan z občutkom manjvrednosti; je obrambni mehanizem iskanja krivde za neuspeh zunaj sebe. Gre za pojem z bogato zgodovino, najbolj pa sta ga zaznamovala Kierkegaard in Nietzsche, ki v njem vidita značilnost moderne dobe. Ker gre za tehnični termin v prevodu ohranjam tujko. Op. prev.
4. Med literarnimi viri mimetične teorije lahko le za Shakespeareja rečemo, da ima isto težo kot Dostojevski; glej Girard (1991).
5. Šestov (1969, 169).
6. Vsi citati iz *Zapiskov* so iz prevoda Natashe Randall, razen če je navedeno drugače. (Za slovenski prevod uporabljam izdajo iz leta 1995. Op. prev.)
7. V navedku sem zaradi jasnosti, da gre za vprašanje želje, spremenil slovenski prevod, ki se glasi: "česa si prosimo?"
8. Tilly (2004).
9. Zunanje posredovanje pomeni odnos do zgleda, ki je oddaljen, na višji ravni, in je mogoče v hierarhičnih družbah, njegovo utemeljitev pa daje pogosto religija (s sakralizacijo družbenega reda in nosilcev oblasti). Notranje posredovanje nastane, ko se zgledi približajo in postanejo dosegljivi tekmeci, kar odpre vrata mimetični dinamiki naslija. Op. prev.
10. Navsezadnje je prav neuspeh Dostojevskega kot terorista iz njega naredil romanopisca (Cowdell 2013, 158–159; McKenna 2002, 7).